

Стратегическо управление на развитието и подобряване на конкурентоспособността на промишлеността на Сърбия

г-р Живораг Глигориевич

г-р Горица Бошкович

Икономически факултет, Ниш

Резюме: Съвременните процеси, протичащи в световната икономика, водят до все по-остра конкуренция между предприятията на международния пазар. Заради това феноменът конкурентоспособност все повече излиза на преден план, съответно придобива значение и привлича все повече вниманието на много субекти.

Като се има предвид състоянието, в което се намира, въпросът за конкурентоспособността на промишлеността на Сърбия е един от най-важните въпроси. В съответствие с това, а и с цел развиване и подобряване на конкурентоспособността, Сърбия трябва да има дългосрочна визия за развитието на промишлеността.

Сърбия всъщност би трябвало да дефинира компонентите на стратегическото управление на развитието на промишлеността (концепцията за развитието на промишлеността, производствената ориентация, стратегия и индустриална политика), които няма да правят разлика между производството за вътрешния пазар и про-

изводството за износ. По този начин би било възможно да се повиши ефективността на печалбата (ако финансовият резултат от дейността на предприятието е печалба, това означава, че предприятието е рентабилно) на промишлеността, специализацията в производството в съответствие със сравнителните предимства и подобряването на международната конкурентоспособност. Това означава, че държавата трябва да създаде благоприятна институционална среда с мерките на промишлената политика, да направи възможно преодоляването на недостатъчното функциониране на пазарния механизъм, както и да поеме ролята на инициатор и координатор на дейността на промишлените предприятия с цел подобряване на конкурентоспособността и успешното излизане на международния пазар.

Ключови думи: стратегическо управление на развитието, промишленост, конкурентоспособност, концепция за развитие на промишлеността, производствена ориентация, експортно ориентирана стратегия за развитие, промишлена политика.

JEL: D2, D24, D41.

Увог

Развитието на промишлеността обхваща всички части на света и изигра решаваща роля в стопанското развитие на голям брой държави. Много от тях именно благодарение на промишлеността постигнаха висок темп на растеж и изключително високо повдигнаха степенята на своето стопанско, а на тази основа и цялостно развитие.

Досегашното развитие на съвременната промишленост и нейното израстване във водеща стопанска дейност е следствие от действието на множество различни фактори. Голяма роля в развитието на промишлеността е изиграла **конкуренцията**, чиято роля и днес е изключително голяма. Въпреки това, досегашното развитие на промишлеността, точно заради нейното значение, нейната роля и място в стопанското и цялостното развитие, никога и никъде не е протичало в условия, т.е. по принципите на свободната конкуренция (независимо от носителите на икономическа политика, съответно независимо от тяхното въздействие). Напротив, носителите на икономическа политика винаги са разбирали важноста на промишлеността и са я третирали като област на материалното производство, чието развитие трябва съзнателно да се насочва, т.е. (паралелно, със свободната конкуренция) **да се управлява** заради реализирането на определени цели както в стопанското, така в цялостното развитие.

С оглед на актуалните (вътрешни и международни) условия и значението на насърчаването на конкурентоспособността на промишлеността смятаме, че стратегическото управление на нейното развитие е основата и единственият правилен път за увеличаване на ефективността на бизнеса, ефикасност-

та на развитието и подобряването на конкурентоспособността на промишлеността на Сърбия.

1. Стратегическо управление на развитието на промишлеността

Процесът на развитие на промишлеността като част от единния процес на стопанското развитие подлежи на човешки контрол, съзнателно насочване и управление. Управлението на развитието на промишлеността като съзнателна дейност възниква доста рано, като първоначално не е било всеобхватно и организирано. Въпреки това, с все по-бързото развитие на промишлеността, с появата на обръквания и кризи в нейното развитие (особено през 30-те години на двадесети век), интересът на носителите на икономическата политика е нараствал, засилвала се е тяхната роля и с течение на времето това е довело до разширяване и на полето на управление, и на инструментите на управление. Заради това в съвременните условия силно изразено е влиянието на носителите на икономическата политика върху развитието на промишлеността (особено в държавите с високо промишлено развитие) с едновременната защита на отношенията на производството, които се основават на частната собственост. Влиянието на носителите на икономическата политика върху развитието на промишлеността, както и управлението на това развитие е обусловено и от изключително бързия развой на информационните технологии, на научноизследователската работа, която се стимулира максимално, както и от факта, че развитието на промишлеността обуславя икономическата, технологичната, политическата и военната сила на една държава.

Съвременното развитие на промишлеността е изключително динамично и на това

развитие, освен високата ефективност, трябва да се осигури и висока степен на стабилност, за да могат да се реализират ключовите му цели. Това налага необходимостта от конституиране на отговорна и ефективна система за **стратегическо управление на развитието на промишлеността**, с което се формулира дългосрочна визия за нейното развитие.

Стратегическото управление на развитието на промишлеността придобива все по-голямо значение, тъй като в процеса на ускорените цивилизационни промени трябва да се формулират дългосрочните цели за развитие, да се подготвят и вземат решения и навреме да се предприемат действия, като се прилагат подходящи инструменти. За всичко това е необходима и подходяща информация: за ресурсите, за физическия обем и стойността на промишленото производство, за новите продукти, за пазара (вътрешен и външен), за промишленото производство, за новите технологии, за работната сила, която може да се ангажира в промишлеността, и др. Тази информация се произвежда, събира, обработва и съхранява от редица институции (изследователски институти, факултети, промишлени предприятия, банки, борси, статистически институти, търговски камари и др.), а за успешното управление тя трябва да бъде преди всичко достъпна, навременна и да има висока стойност на употреба. Заради това е необходимо да се формира съответна информационна система.

Под стратегическо управление на индустриалното развитие се разбира модерно управление на знания, умения и модерни технологии за вземане на решения. Това всъщност са много сложни функции, обвързани с научни **дейности**, като: 1) **прогнозиране** (процес на изработка на различни прогнози за бъдещото развитие на промишлеността, и то на базата на съществуващото състояние

и необходимите промени в бъдеще); 2) **диагностика** (временната картина на състоянието, която ни показва къде се намира промишлеността в процеса на развитието от гледна точка на възможностите за развитие); 3) **планиране** (централно звено на стратегическото управление, което представява процесът на приемане на план – формиране на бъдещето, съответно на оптимална визия за развитието на промишлеността); 4) **Вземане на решение** (процесът на вземане на решение или съответно на избор на стратегически решения за развитието на промишлеността).

Стратегическо управление на развитието на промишлеността е система, чиято структура се състои от следните компоненти: 1) **концепция за развитие на промишлеността** (избор от основните цели на развитието); 2) **производствена ориентация на промишлеността** (избор на алтернативи за реализиране на основните цели на развитието); 3) **стратегия за развитие на промишлеността** (процедури, начини и методи на реализиране на концепцията за развитие и съгласуваните с нея производствени ориентации); 4) **промишлена политика** (набор от оперативни инструменти за реализиране на стратегията за развитие) [9, с. 91-109].

Сред посочените компоненти на стратегическото управление на развитието на промишлеността съществува висока степен на взаимозависимост и силно изразена обратна връзка и трябва да се спазва последователността при тяхното определяне. Иначе погледнато от методологичен аспект, определянето на основните компоненти на стратегическото управление на развитието на промишлеността се реализира чрез три фази, които са: 1) в първата фаза се извършва анализ на предходния период – определя се точна диагноза. „Тя трябва да покаже всички

особености на момента, от който се тръгва в по-нататъшното развитие и да даде основа и за определяне на проблемите, които първа трябва да се овладяват”, [1, с. 408]; 2) след анализа на предходния период, във втората фаза се пристъпва към определяне на възможностите за бъдещо развитие, т.е. определяне на предпоставките и ограниченията за бъдещото развитие; 3) в третата фаза чрез използване на количествените методи се извършва проекция на бъдещото развитие на промишлеността (изследват се възможностите и се проектират бъдещите течения на развитието на промишлеността в различни варианти).

2. Конкурентоспособността на промишлеността на Сърбия

Развивайки се в рамките на бивша Югославия, Сърбия е пример за държава, която не е имала ясно дефинирана концепция, а следователно и ясно дефинирана производствена ориентация и като основна стратегия на промишленото развитие прекалено дълго е задържала стратегията на вносна субституция. Подобна стратегия за развитие е давала положителни ефекти чак до Стопанската реформа през 1965 година. След това следва период на лутане в търсене на подходяща стратегия за по-нататъшното развитие на промишлеността, белязан с усилията да се реализира централният етап на индустриализацията (известен като етап на балансиране на развитието), в рамките на който е трябвало да се създадат необходимите предпоставки за прилагане на стратегия за експанзия на износа. Но тази стратегия за развитие на промишлеността не е осъществена.

Седемдесетте и осемдесетте години могат да се обозначат като период на илюзорния растеж, в който се формира консервативна и неадекватна стопанска и

по-специално промишлена структура (висок дял от традиционните, трудово-интензивни, суровинни и енергийни отрасли с ниска степен на преработка). Това е бил икономически растеж, който от своя страна не се е потвърждавал като такъв на пазара, и особено при сблъсък с чуждестранната конкуренция. Този растеж не е съдържал качеството, присъщо на растежа на отворените пазарни икономики и не е създавал условия за развитие през следващия период. Страната се е сблъскала с редица негативни последици, причинени от стратегията на вносна субституция. Такава стратегия за развитие не е била в състояние да осигури адекватно включване на промишлеността в международното разделение на труда, в рамките на което най-динамично се е развивало производството на машини, пластмасови изделия, транспортни средства и химическата промишленост. Въпреки че голяма част от износа е бил точно от тези отрасли, „...нашата конкурентоспособност е била изкуствена или съответно основана на разходи на труда и депресиран курс на динара” [2, с. 206].

Като се има предвид преди всичко неадекватната стратегия за развитие и неблагоприятната среда, знае се, че негативните стремежи в развитието на промишлеността са продължили, а дори и засилили през 90-те години. Реализираното промишлено производство в началото на 1995 година е било едва 36 % от промишленото производство от 1989 година.

Краят на 20-и и началото на 21-ви век се характеризира със създаването на Европейския съюз и „Новия световен рег”. Новите икономически отношения в световното стопанство се отличават не само с прехода в сложна фаза на изграждане на взаимни връзки между участниците на пазара, но също така и с изграждане на икономическа взаимозави-

симост в световния репродукционен цикъл. При такива, владеещи световната икономика условия Сърбия, след дълги години на изолация, се намира в период на забавен преход към пазарна икономика, частна собственост и бизнес стандарти, които важат в индустриално развитите страни.

Успешното възстановяване на стопанството, провеждането на трансформационните процеси и присъединяването към Европейския съюз са съгубовно свързани с нарастването на brutния вътрешен продукт, а неговият ръст е решаващо свързан с ръста на индустриалното производство, с увеличаването на износа и с провеждането на стратегия за отворено стопанство.

Независимо от това, актуалното състояние на стопанските и промишлени основи на Сърбия се определя преди всичко от икономическо-технологическата изостаналост на значителен брой инсталиран капацитет, от доминантната застъпеност на традиционното промишлено производство (т.нар. стандартизирани продукти), от доста дисперсивния асортимент за износ (без постоянно разпознаваем продукт), предназначен за променящи се купувачи и пласираещ се в ограничен брой дестинации. Допълнително ограничение в този момент представляват и проблемите на очевидно изоставане в процеса на приватизация, неразвитостта на адекватни институции на стопанската инфраструктура и липсата на финансови институции с пазарен профил. Промишлеността от години се сблъсква и с проблема за дезинвестирането (липсват инвестиции във връзка с отписването на дълготрайни активи).

Заради голямото изоставане в качеството на продуктите в структурата на износа в развитите страни рядко или въобще не се появяват продукти от висша и най-висша

степен на финализация. Така например най-голямо участие в износа имат продуктите от цветната металургия, хранително-вкусовата промишленост и базовата химическа промишленост, докато в износа на пазара на Европейския съюз са осем от най-големите основни елементи на първичните продукти и репродукционни материали, а от крайните продукти са представени само грехи и обувки.

Върху спада на конкурентоспособността на износа на промишлени стоки са повлияли множество фактори. Намалението на продуктивността на труда в промишлеността на Сърбия през последните двадесетина години и в същото време динамичният растеж на продуктивността и ефективността на конкурентните страни са повлияли на разходния и ценови размер на конкурентоспособността на продуктите за износ. Върху увеличаването на производствените разходи е оказало влияние и обстоятелството, свързано с разпадането на бивша Югославия и със затварянето на пазара за закупуване на репродукционни материали от бившите югославски републики. Въпреки това, ако имаме предвид факта, че в структурата на износа на промишлени продукти през периода 1990-2005 г. значително се е понижило участието на крайни продукти – като машини, фармацевтични продукти, автомобили и т.н., където определящи са неценовите атрибути и най-вече качеството на продукта, тогава с право може да се твърди, че намаляването на конкурентоспособността на износа е настъпило точно заради неценови фактори (освен качеството, това са дизайнът на продукта, опаковката, търговската марка и други елементи, които заедно правят разпознаваемо промишленото предприятие и неговите продукти в чужбина).

Един от факторите, който е повлиял върху спада на качеството на промишлените про-

дукти и на тази основа върху намаляването на тяхната конкурентоспособност, е, разбира се, използването на оборудване в индустриалното производство, съответно неговата (не)съвременност. Промислените предприятия най-вече поради обективни причини (санкции, липса на средства) не са били в състояние да следват конкурентите на световния пазар чрез използването на най-новите технологии. Качеството на продукта е определено и от степента на амортизираност на оборудването, която е увеличена и е над 85 %. В допълнение, една от главните причини за влошаване качеството на продукта несъмнено е и все по-тежкото положение в изследователската и развойната дейност, както и фактът, че и вносът на знания – както чрез закупуване на интелектуална собственост, така и чрез по-висши и сложни форми на сътрудничество, е също така до голяма степен намален. Подчертаният спад на вноса на знания чрез закупуването на интелектуална собственост и други по-сложни форми на международно сътрудничество в промишленото производство е бил съпроводен и от все по-малката креативност в изследователската и развойната дейност в промишлеността на Сърбия поради незащитането на факта за нейния значителен принос за увеличаването на конкурентоспособността на световния пазар.

Причините за спада на качеството на продукта са и в дефицита на чуждестранна валута, с която биха могли да се закупят от чужбина по-качествени суровини и материали за репродукция. Производителите и вносителите в Сърбия са се ориентирали към по-малко качествените вносни и местни суровини и материали, което се е отразило неблагоприятно и върху качеството на крайните продукти.

Много от промишлено развитите държави през последните години са формирали или

усъвършенствали бизнес функционирането на своите национални институции за насърчаване на износа, с което са постигнали по-голяма конкурентоспособност, което обаче не е било така със стопанството на Сърбия като цяло, както и с промишлеността. Изключително лошото положение в банковата система не предоставя възможности на местните производители и износители да извършват кредитиране и застраховане на самия износ, така че и на тази основа до известна степен е понижена конкурентоспособността.

Процесът на стандартизация на производство на продукта, който е развит в Европейския съюз (посредством въвеждане на система на бизнес функциониране според стандартите ISO 9000 и ISO 14000), не е приет изцяло и развит в производството на промишлени продукти в Сърбия. Отделните стандарти на Съюза са много строги, особено онези, които се отнасят до безопасността и сигурността на продукта, защитата на живота и здравето, околната среда и потребителя (например знака CE), което също е повлияло неблагоприятно върху конкурентоспособността на продуктите за износ.

Една от предпоставките за сътрудничество с бизнес партньори от чужбина е и участието на международната система за кодиране на продукта (EAN), както и прилагането на EDI и EDIFACT системата и технологията на електронния обмен на данни. Неквалифицираността на предприятията в Сърбия да прилагат тези системи също се отразява отрицателно върху тяхната конкурентоспособност, а заради ограничените финансови ресурси инвестициите в стопанската реклама и промоция са намалени, а това също има отрицателен ефект върху конкурентоспособността на продуктите.

3. Подобряване на конкурентоспособността на промишлеността на Сърбия

Излизането на промишлеността и стопанството на Сърбия като цяло от дълбоката и дълготрайна криза чрез преодоляване на съществуващите икономически проблеми може да се направи единствено чрез насърчаване на всеобхватното сътрудничество с чужбина, и то както по отношение на движението на стоки, услуги и капитал, така и в полето на връзките в областта на науката, технологията и другите форми на обществен живот. Това на практика означава, че бъдещото развитие на Сърбия не може да бъде екстраполация на досегашните тенденции, а трябва да се основава на новите икономически, финансови и институционални основи и на новоусвоените цели на развитие. С изграждането на цялостна система на експортно ориентирано пазарно стопанство би се осигурила специализацията в производството, увеличаването на износа и валутните постъпления, с които биха се финансирали нарастващите нужди от внос [4, с. 49].

Като малка държава, без по-големи традиции в промишленото производство, Сърбия не е в състояние да се конкурира на световния пазар със стоки като: телевизори, автомобили, компютри, но е оптимална възможността за развиване на кооперативни отношения с големите производители от чужбина. Дори например и вътрешнопазарното предлагане на износ на текстил и кожа се основава предимно на вносен дизайн и вносни материали, за чието производство не разполагаме с необходимата технология. За да бъде включена страната в международното разделение на труда, създателите на промишлената и общоикономическата политика ще имат доста отговорни задачи, в смисъл на създаване

на условия за отваряне към чуждестранни инвеститори и на условия за приток на преки чуждестранни инвестиции с изпълнението на всички релевантни правно-институционални рамки, както и гарантиране на реален валутен курс с цел осигуряване на износна конкурентоспособност.

Особено е важно, когато става дума за стимулиране на износа, да се либерализира вносьт на подходящите материали за производство в задвижващите сектори на промишлеността, защото, както е известно, голяма част от промишления износ е относително високо зависим от вноския репродукционен материал (енергийни и текстилни суровини, естествен каучук, други суровини с произход от метало- и електропромишлеността, фармацевтичната промишленост и др.).

Най-важният критерий на промишленото развитие в следващия период трябва да бъде пазарът, т.е. възможността за пласмент на стоки и услуги. „Тъй като вътрешният пазар е ограничен, потенциалната възможност за пласмент е световният пазар, на който са в сила много по-остри критерии, отколкото на националния. За да се включи държавата адекватно в световното разделение на труда, а износът да стане основа на стратегията за развитие, цялото производство трябва да се извършва според световните критерии за ефективност“ [2, с. 209]. Следователно пред промишлеността се поставя задачата за ускорен темп на преодоляване на изоставането в развитието ѝ. Това може да се постигне само чрез пласмент на възможно повече нейни продукти на чуждестранните пазари. Необходимо е следователно да се максимизира печелившият и развойно положителен износ, както и да се осигури реструктуриране на промишлеността и стопанството като цяло, което перспективно ще даде възможност стопанството на Сърбия да се интегрира успешно в

стопанството на Европейския съюз. В този смисъл трябва, в условията на ограничени ресурси, да се идентифицират онези промишлени отрасли и програми, които могат да иницират развитието, така че промишлеността на Сърбия възможно най-скоро да предложи нови – характерни продукти, с които да може да осигури значително по-голямо участие в световния търговски обмен.

Приоритетна задача в развитието на промишлеността на Сърбия е решаването на три групи проблеми, които са: 1) ниското ниво на технологичната и пазарната способност на промишлените капацитети и производствените линии (асортимент); 2) неефективността на търговската дейност (което е в съответствие с незадоволителното ниво на продуктивността и намаляването на разходите за производство); 3) незадоволителното ниво на качеството на продуктите и услугите според международно приетите конкурентни класове (необходимостта от утвърждаване на маркетингови елементи – търговска марка, дизайн и т.н.).

Инструментите на промишлената политика трябва да създават благоприятна бизнес среда и развитие, за да може потенциалът на развитие на пазара да се остоиности по-добре. Именно преструктурирането на стопанството, особено на промишлеността, не е възможно да се извърши, освен ако не се изключително на функционирането на пазара. Пазарните механизми трябва да влияят на стопанското и промишленото развитие, но не трябва да бъдат решаващ фактор, тъй като във фазата, в която се намира стопанството на Сърбия, първо се създават институциите на пазара. От друга страна, процесът на глобализация може да има и негативни последици за положението на стопанството и затова би било безотговорно развитието (както на промишлеността, така и на стопанството като цяло) да се остави

на стихията. Когато става дума за процеса на глобализация, се оценява, че почти 50 % от световния брутен вътрешен продукт е резултат от промишлената дейност, която в значителна степен вече е включена или е на пътя на ускореното включване в процеса на глобализация, а оценката е, че до 2027 година в създаването на световния брутен вътрешен продукт с около 80 % ще участва глобално позиционираната промишленост – от очакваните 91 000 милиарда долара брутен вътрешен продукт около 73 000 милиарда долара ще се създадат на глобална основа [3, с. 25].

Посочените, а и много други фактори, неговусмислено насочват към това, че Сърбия трябва да дефинира своя собствена концепция на промишлена политика, която със своето действие на пазара, в рамките на пазарния механизъм, ще влияе пряко върху насочването на промишленото производство и разпределението на ресурсите за бъдещото развитие на промишлеността. При това тази концепция трябва да се основава на цялостната система на експортно ориентираното пазарно стопанство – отворено стопанство. Отвореното стопанство имплицира създаването на финансови връзки със света, така че вече няма пряка връзка между нивото на спестяванията на вътрешния пазар и обема на инвестициите. По този начин наличното натрупване на вътрешния пазар губи ролята на ключов фактор, който определя обема на потенциалните инвестиции, тяхната структура, както и стъпката на стопанския растеж, тъй като с ангажирането и на чуждестранния капитал (според различни основи и източници) може да се осигури по-висок ръст на инвестициите от онзи, който позволява вътрешното натрупване.

Началната и основната предпоставка за реализиране на посочената по-горе концепция на промишлена политика се съдържа в осу-

гуряването на пълен и равнопоставен достъп до международните финансови институции и източниците на външно натрупване на капитал. Нормално при това трябва да се прави разлика между отделните източници (преки инвестиции, портфолио инвестиции, общи инвестиции, банкови кредити, кредити от международни финансови институции и т.н.). Това е от особено значение за промишлеността на Сърбия, която заради недостатъчния обем на вътрешното натрупване в процеса на по-нататъшното развитие ще трябва да използва чуждо натрупване, т.е. ще бъде участник в международния финансов пазар. Нейният по-нататъшен растеж ще зависи от конкурентоспособността ѝ, което означава, че скоростта на растежа ѝ ще се определя преди всичко от растежа на външнотърговския обмен и заради това промишлената политика трябва да бъде насочена към постигането на тази цел.

В съответствие с това промишлената политика трябва да поддържа развитието на онези промишлени отрасли, които в определен момент по най-добър начин (най-продуктивно) използват факторите на конкурентоспособността, с които разполага страната. Заради това при формирането на своя промишлена и стопанска структура по-малко развитите страни (сред които е и Сърбия) не трябва изцяло да имат за пример развитите страни. „...Отраслите, които се развиват най-бързо във водещите стопанства в света, като например производството на софтуер, информационните и генетичните технологии, биоинженеринга и други, не са подходящи за развиващите се страни. Научните и професионалните кадри на Сърбия трябва да се квалифицират, за да може безпрепятствено да се осигури трансфер на подходящите технологии, както и за развитието на технологиите, за които в страната са налице определени условия, но в настоящият момент не могат да бъдат

приоритет за промишлеността. Причината е, че всички тези отрасли изискват най-модерните технологии и много високи инвестиции в научни изследвания и развитие, съответно в онези фактори, които са най-оскъдни в развиващите се страни. Техните производители не могат да бъдат конкурентоспособни по отношение на съперниците от силно развитите държави, където условията за развитие на тези отрасли са много по-благоприятни и развиващите се страни трябва да се обърнат към онези отрасли на промишлеността, които могат да развият най-добре, изхождайки от факторите на конкурентоспособността, с които разполагат (трябва да се анализира състоянието на производствените фактори, търсенето, пазарната структура и др.)“ [5, с. 226].

Имайки предвид това, „...на световния пазар с повишаването на конкурентоспособността на нейните продукти, могат да се утвърдят следните промишлени отрасли на Сърбия: 1) трудова-интензивните отрасли – текстилната, кожарската и обувната промишленост; 2) отраслите с предимства откъм суровинна база – хранително-вкусовата, мебелната промишленост и цветната металургия; 3) отраслите с динамичен растеж – производството и преработката на метали, машиностроенето, производството на транспортни средства и химическата промишленост. Насърчаването на развитието на посочените промишлени отрасли трябва да има за цел да превърне конкурентните отрасли (а в техните рамки конкурентните предприятия) в още по-конкурентоспособни. Това означава, че създаването на условия, които са в полза на конкурентните промишлени отрасли, е основата на процеса на реструктуриране на промишлеността, като се има предвид, че основната цел на този процес е именно подобряването на конкурентоспособността и по-нататъшното развитие на промишлеността (а по този начин и

на икономиката като цяло). С развитието на тези промишлени отрасли и притока на средства въз основа на износа ще се създаде солидна финансова основа за развитието на задвижващите промишлени отрасли. Въпреки това, първо трябва да се поддържа онова производство, за което в Сърбия в момента има най-добри условия, а това са най-вече традиционните отрасли. Капиталът, който биха натрупали тези отрасли, посредством ефективна банкова система (която трябва да се доизгради), трябва да се мобилизира и насочи към развитието на задвижващите отрасли“ [5, с. 229].

С подходяща концепция и мерките на промишлената политика (каквито са например: постепенно намаляване на митническата и извънмитническата защита, либерализация на външнотърговския поток, политиката на реален валутен курс, насърчаване на прекуите чуждестранни инвестиции) би трябвало да се влияе върху създаването на условия за по-бързо развитие на онези отрасли, които в съществуващите условия на международна конкуренция могат да изведат промишления сектор на по-висока позиция и да му дадат възможност да издържи състезанието в международния обмен. Необходимо е всъщност да се активира процесът на конкуренцията, съответно да се отвори възможност конкурентното състезание да влияе директно върху растежа на производителността на работата, повишаването на качеството на продукта, намаляването на производствените разходи в промишлеността, осъвременяването на маркетинговите елементи и др.

Заклучение

Сърбия трябва да има дългосрочна визия за развитието на промишлеността. Това означава, че трябва първо да изгради своя собствена концепция за развитието на

промишлеността, с която ще се дефинират ключовите цели на нейното развитие. Въз основа на концепцията за развитието на промишлеността би трябвало да се дефинират приоритетите на развитие както по отделни отрасли на промишлеността, така и териториално.

Безспорно е, че експортно ориентираната стратегия за развитие на промишлеността и стопанството като цяло е единствено приемлива, но тя поне в началото трябва да се комбинира с други стратегии, като се има предвид, че промишлеността на Сърбия не е достатъчно конкурентна и директният сблъсък с високонкурентните промишлености за нея би бил доста тежък. Следователно Сърбия трябва да изгради своя собствена стратегия за развитие, която, действайки в рамките на пазарния механизъм, би повлияла върху насочването на промишленото производство и разпределението на неговите ресурси в бъдещото развитие.

Мерките на промишлената политика би трябвало да повлияят върху създаването на условия за по-бързо развитие на онези отрасли, които при съществуващите условия на международна конкуренция могат да тласнат промишления сектор към по-висок темп на растеж и да направят възможно да издържи състезанието в международния обмен. Подобен подход (стратегически) на управление на развитието на отрасъла предполага преди всичко развитието на онези промишлени отрасли и износа на онези продукти, които ще донесат печалби и ще направят възможен по-нататъшния растеж както на промишлеността, така и на стопанството като цяло. Това със сигурност не могат да бъдат първични продукти поради ниските цени и тенденцията на още по-големия им спад в бъдеще, но и заради факта, че се реализира значително по-икономичен износ на продукти с по-висока и най-висока фаза на

приключване (особено на онези, които са в съответствие с международните стандарти за качество).

Необходимо е възрастност да се активира процесът на конкуренцията, съответно да се открие възможност конкурентното състезание да влияе директно върху растежа на производителността на труда, повишаването на качеството на продукта, намаляването на производствените разходи в промишлеността и др. В действителност трайното съживяване на експортната дейност предполага по-значителни финансови средства, които не могат да се съберат само от местни източници. Затова е необходимо да се осигури координация на външнотърговските притоци и на политиката на притока на преки чуждестранни инвестиции. За промишлеността на Сърбия е много важно чуждестранният капитал в различни форми да започне да пристига възможно най-бързо и да бъде инвестиран в дефинираните приоритети на развитие.

От всички посочени причини може да се заключи, че развитието на промишлеността трябва да се управлява, и то в дългосрочен план. Само чрез стратегическо управление на развитието може да се подобри конкурентоспособността и да се насърчи по-нататъшното развитие на промишлеността на Сърбия.

Литература

1. Pilić, B., *Ekonomika industrije*, Beograd, 1997.
2. Savić, Lj., *Neki aspekti strategije razvoja industrije Srbije do 2000. godine*, u zborniku radova: *Rast i strukturne promene privrede Srbije u uslovima tranzicije*, Kragujevac, 1996.
3. *Ministarstvo za nauku, tehnologiju i razvoj Vlade RS (2002): Strategija privrednog razvoja Srbije do 2010. godine* – Knjiga 1.
4. Bošnjak, M., *Ekonomsko-finansijski odnosi sa inostranstvom kao osnovni element strategije razvoja SRJ do 2020. godine*”, u: *Ekonomsko-finansijski odnosi sa inostranstvom – moguće alternative u funkciji obnove i razvoja jugoslovenske privrede*, Beograd, 1999.
5. Bošković, G., *Osnovni pravci razvoja industrije Srbije*, *Ekonomске teme br. 2*, *Ekonomski fakultet, Niš*, 2003.
6. Savić, Lj., *Ekonomika industrije*, *Ekonomski fakultet, Beograd*, 2002.
7. Gligorijević, Ž., *Industrijski menadžment*, *Ekonomski fakultet, Niš*, 2003.
8. Gligorijević, Ž., G. Bošković, *Mehanizam unapređenja konkurentnosti industrije*, *Ekonomski fakultet, Niš*, 2007.
9. Gligorijević, Ž., M. Ilić, G. Bošković, *Industrijski menadžment*, *Ekonomski fakultet, Niš*, 2008.
10. *World Economic Forum (2004): „The Global Competitiveness Report 2004-2005”*.
11. <http://www.nbs.yu> **ИИ**